

מבוא

דבר הנשיא

חברות וחברי האקדמיה, קוראות וקוראים נכבדים,

פרופ' דוד ראל
נשיא האקדמיה

להלן סיכום תמציתי של פעילות האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים לשנת תשפ"ב. השנה ציינה האקדמיה מלאת 60 שנה לחקיקת חוק האקדמיה ולהקמתה בתערוכה "בית ועד לחכמים": שישים שנות מדע ודעת", תערוכה היסטורית רחבת יריעה בבית האקדמיה, מיוזמתה של הנשיאה הקודמת, פרופ' נילי כהן. התערוכה סוקרת את מגוון פעילויותיה של האקדמיה ואת הישגי מדעניה לאורך השנים.

בצד נקודת הציון החגיגית ידעה תקופה זו גם התמודדות מורכבת עם מגפה מתמשכת. למרות זאת השקענו גם בשנה החולפת את מלוא המאמצים בהגשמת המטרות שהוגדרו לנו בחוק ובמילוי התפקידים שהוטלו עלינו. לקראת תום השנה הראשונה לנשיאותי ידיעה זו גורמת לי סיפוק רב ומהווה תמריץ משמעותי להמשיך בעשייתנו הענפה.

מתוקף משימת הדגל של האקדמיה לייעץ לממשלה בסוגיות בעלות חשיבות לאומית עסקנו השנה בשני נושאים עיקריים הנמצאים על סדר היום הציבורי בישראל ובעולם. בקיץ שעבר הקימה האקדמיה ועדה רבת-חומית לבדיקת דרכי התמודדות עם משבר האקלים, בראשות פרופ' דן יקיר ממכון ויצמן למדע. הוועדה בוחנת את הסוגיות השונות הנוגעות להתמודדות עם משבר האקלים, מפרסמת ניירות עמדה ובוחרת את השימוש בתשתיות לאומיות לקידום יכולותיה של הקהילה האקדמית במחקר האקלים.

הנושא השני הוא הביטחון התזונתי בישראל. ועדה בראשות חבר האקדמיה פרופ' חיים סידר ופרופ' אליוט בארי מהאוניברסיטה העברית בירושלים יזמה ערב עיון מקוון וכן יום עשיר בנושא, בשאיפה להעלות את המודעות לצורך במערכת מזון בת-קיימה בישראל.

תחום נוסף שבו ייעצה האקדמיה השנה הוא מדעי הים בישראל. ועדת ההיגוי הלאומית בתחום, בראשות חבר האקדמיה פרופ' צבי בן-אברהם, הגישה את הדוח המסכם שלה, ובו המלצה לגבש תוכנית לאומית חמש-שנתית לקידום תחום זה, בתקציב מוערך של כרבע מיליארד ש"ח.

בשנה החולפת התקיימו פגישות בבית האקדמיה עם שגרירים ועם נשיאי אקדמיות זרות למדעים, בין השאר מבריטניה, מגרמניה, מאיטליה ומטייוואן. שוחחנו עימם על חיזוק הקשרים בינינו ועל בניית מיזמים משותפים בעתיד. במהלך השנה גם נסעתי למפגשים עם נשיאות ונשיאי אקדמיות למדעים באירופה ובארצות הברית. ההיכרות האישית הקרובה והבלתי אמצעית הנובעת ממפגשים כאלה היא בעלת חשיבות רבה להידוק היחסים בין המוסדות, ובעקיפין גם בין המדינות. עם האקדמיה האוסטרית למדעים חתמנו על הסכם מחודש, ועם כמה אקדמיות נוספות צפויים לנו בעתיד הקרוב שיתופי פעולה מסקרנים ומשמחים. אלה יצטרפו לכינוסים המדעיים המשותפים עם אקדמיות עמיתות שבהם התברכנו בתשפ"ב, ואשר נערכו בירושלים, בבודפשט, בווינגטון הבירה ובפראג.

כחלק מפעילותנו הבין-לאומית, ובשל פלישת רוסיה לאוקראינה, פרסמנו גילוי דעת בשיתוף האקדמיה הצעירה הישראלית, ובו הבענו סולידריות עם סבלו של העם האוקראיני ועם עמיתינו באקדמיה הלאומית למדעים של אוקראינה. ברמה המעשית יזמנו שתי תוכניות תמיכה, האחת לחוקרים מאוקראינה והאחרת לחוקרים מרוסיה שמעוניינים להגיע לישראל ולהמשיך בה את פעילותם המחקרית. שתי התוכניות זכו להיענות רבה וחשובה, ומרבית המדענים שזכו במלגות התמיכה שלנו כבר נמצאים בארץ.

האקדמיה אמרה את דברה גם בנוגע לרפורמה בבחינות הבגרות והבהירה כי מדעי הרוח חיוניים לעיצוב עולמם הפנימי ואישיותם של התלמידים, לפיתוח האוריינות בקרב החברה הישראלית, להעשרת הידע ולטיפוח אופני חשיבה, מיומנויות כתיבה ואף כישורים מדעיים. היא הזהירה מהפגיעה האפשרית במעמדם, שתחרף בשל העובדה שהשינוי בשיטת ההערכה מוצעת רק למקצועות ההומניים.

בתשפ"ב זכינו להרחיב במידה ניכרת את קהל האורחים והאורחות בפעילויות האקדמיה, מכל שכבות הציבור הישראלי. בימי העיון ובכינוסים שערכנו, בין השאר בנושא אי-הביטחון התזונתי בישראל, בששת המפגשים בסדרת "בשערי האקדמיה" שעסקו בנושא חופש וביום העיון לציון מאה שנים לרצח הסופר יוסף חיים ברנר, השתתפו מאות צופים וצופות, חלקם הגיעו לבית האקדמיה בירושלים וחלקם עקבו מרחוק אחר השידורים החיים וההקלטות. מיטב החוקרות והחוקרים שיתפו בכינוסים אלה בפירות מחקריות, כפי שאירע גם באירועי הגבורות המרגשים שערכנו לכבוד חברי האקדמיה בשתי החטיבות, ולהבדיל באירועי הזיכרון לחברי אקדמיה שהלכו לעולמם. שלל ההרצאות והדיונים המרתקים שנכללו באירועים אלה זמינים חנם לצפייה ברשת, נמנים עם נכסיה החשובים ביותר של האקדמיה וממשימים את יעדה להנגיש מדע לציבור.

פעילויות רבות שערכה האקדמיה השנה התקיימו בהשתתפות הדור הצעיר, שממנו יצמחו מדעני העתיד של ישראל. שני מפגשים שקיימנו במכללה האקדמית תל-חי לפני מאות נערים ונערות מצטיינים מאזור הצפון זכו לתגובות אוהדות, וכך גם מפגשי "בשערי האקדמיה" וסימפוזיון פרסי בלוטניק לחוקרים צעירים, שאירחו תלמידים מרחבי הארץ.

אנו תקווה שיוזמת האקדמיה לסדרת "מפגשי מדע ודעת", שתושק בשנה הקרובה במשותף עם בית הנשיא, ואשר אליה יוזמנו בני נוער וסטודנטים להוראה, תגביר אף היא את העניין והסקרנות כלפי עולם המדע בקרב הדור הצעיר.

אני מבקש להודות לשותפי לדרך במועצת האקדמיה: סגנית הנשיא פרופ' מרגלית פינקלברג, הנשיאה הקודמת פרופ' נילי כהן, יו"ר החטיבה למדעי הרוח פרופ' סרג'יו הרט, יו"ר החטיבה למדעי הטבע פרופ' ידין דודאי ומנהלת האקדמיה גליה פינצ'י. בעזרתם אני בטוח שנוכל להוביל את האקדמיה להישגים חשובים גם בשנים הבאות. תודה מיוחדת לעורכת הדוח נעמה שילוני ולכל צוות האקדמיה המסור, שזכיתי להכירו מקרוב השנה, על העבודה החרוצה והבלתי מתפשרת.

שלכם בברכה,
דוד הראל

מועצת האקדמיה

פרופ' מרגלית פינקלברג

סגנית הנשיא

פרופ' נילי כהן

הנשיאה לשעבר

גליה פינצי

מנהלת האקדמיה

פרופ' דוד הראל

הנשיא

פרופ' ידין דודאי

יו"ר החטיבה למדעי הטבע

פרופ' סרג'יו הרט

יו"ר החטיבה למדעי הרוח

מנהל האקדמיה

ההוצאה לאור

טלי אמיר מנהלת ועורכת ראשית

דבורה גריינימן עורכת בכירה באנגלית

ריטה סילצוב אחראית שיווק והפצה

יהודה גרינבאום מפיק דפוס

דוח מצב המדע

ד"ר ירון ניב מנהל

האקדמיה הצעירה הישראלית

מרב עטר רכזת

תחזוקה ומשק

מיכאל זגורי מנהל

כוכי מימרן מתאמת תחזוקה ומשק

יוסי אפללו עוזר

גיל נידרמאיר עוזר

מיכל כהן עובדת משק

אורלי דריהם עובדת משק

מחשוב

יעקב רוטמן אחראי מחשוב

ארכיון

רבקה פרדס-גבריאל ארכיונאית

לשכת הנשיא ומנהלת האקדמיה

דגנית עזר מנהלת הלשכה וכוח אדם

כספים ומנהל

גדי לוי סמנכ"ל

ילנה יופה חשבת

אלה בדליאן מנהלת חשבונות

החטיבה למדעי הטבע

ד"ר יעל בן-חיים מנהלת

אביבה לוי מתאמת מנהלתית

החטיבה למדעי הרוח

סימה דניאל מנהלת

זיוה דקל מתאמת מנהלתית

קשרי ציבור, יישום חוק חופש המידע

נעמה שילוני מנהלת

יאיר אשכנזי מנהל תוכן ומדיה

קשרים בין-לאומיים

רות חסון מתאמת קשרים בין-לאומיים

מלגות דוקטורט ובת-דוקטורט,

מרכז הקשר לחוקרים ישראלים

בת-שבע שור מנהלת

ייסודה של האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים

בראשית שנות החמישים החלו לדון במשרד החינוך והתרבות על אפשרות הקמתן של שתי אקדמיות: האחת למדעי הרוח והאחרת למדעי הטבע. בשנת 1955 הוקמה ועדה בראשותו של שר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור ובהשתתפותם של אחדים מבכירי המדענים, והיא דנה בהצעות להקמת האקדמיות. הוועדה המליצה לפני הממשלה לפתוח בצעדים לקראת הקמתה של "פרה-אקדמיה". הממשלה קיבלה את ההצעה, אולם ההתנגדות שהתעוררה בכנסת הביאה לגניזתה. באותה השנה פנתה משפחת ון ליר לממשלת ישראל והציעה להקים בירושלים "מרכז לקידום התרבות", שישימש מקום מפגש לאנשי מדע, לאנשי רוח, להוגי דעות ולאנשי אומנות. ההצעה נדונה בממשלה בדצמבר 1955 ואושרה. בהחלטה נאמר ש"המרכז לקידום התרבות יאכסן את האקדמיה ללשון העברית ואת האקדמיות (העתידות לקום) למדעי רוח וטבע ולאומנויות", ומטרתו תהיה "ריכוז הישגי המחקר האקדמי הגבוה". בעקבות ההחלטה הקצתה הממשלה את חלקת הקרקע שעליה עומדים היום האקדמיה למדעים ומכון ון ליר. ואולם, בשל ההסתייגויות שנתעוררו באותה התקופה מהקמת האקדמיה שינתה הממשלה את החלטתה, ובנוסף המתקן של ההחלטה מ-8 במרס 1956 הושמט הסעיף הקובע כי המרכז יאכסן את האקדמיות הלאומיות.

על אף נסיגתה של הממשלה מהחלטתה הראשונה נמשכו המאמצים להקים את האקדמיה. בראש היוזמים עמד פרופ' אהרן קציר. הוא הציג לפני דוד בן-גוריון את תוכניתו להקים שתי אקדמיות, שתפקידן יהיה בין השאר לרכז את הדגולים מקרב אנשי הרוח, המלומדים, המדענים והאומנים בישראל; להשתתף בתכנון המדעי-הלאומי של פיתוח הארץ; לייצג את ישראל בפורום של המדע הבין-לאומי; לקיים מגע מתמיד עם הגופים המקבילים בחוץ לארץ; לקיים פעולות אחרות בעלות אופי אקדמי או חינוכי. דוד בן-גוריון נתן את ברכתו להצעה.

לאחר פגישת הכנה של פרופ' אהרן קציר עם רקטור האוניברסיטה העברית ונשיא הטכניון – מכון טכנולוגי לישראל, שנדונו בה הצעותיו של פרופ' קציר, זימן דוד בן-גוריון ב-28 בנובמבר 1957 דיון בפורום רחב כדי ללבן את הבעיות הכרוכות בייסוד האקדמיה. בדיון השתתפו גם שר החינוך והתרבות דאז זלמן ארן, שר החינוך דאז פרופ' בן-ציון דינור ופרופסורים מן המוסדות להשכלה גבוהה. הדיון נסב על אופייה של האקדמיה ועל תפקידיה, והובאו בו נימוקים בעד ונגד הקמתה. בסיכום הדיון הוחלט על הקמת ועדה מכינה לקראת הקמת האקדמיה אף כי נשארו בעינם חילוקי הדעות וההיסוסים בקרב משתתפי הדיון באשר להקמתו של מוסד שהוא מעין אקדמיה.

ביוני 1958 נתמנתה ועדה שמתפקידה היה להציע רשימת מועמדים לוועדה המכינה. ועדה זו חרגה מן התפקיד שהוטל עליה והכינה גם טיוטה של הצעת החלטה בדבר הקמת "בית ועד" או "אקדמיה". באוקטובר 1958 הגיש שר החינוך והתרבות את ההצעה לממשלה, והיא אושרה ב־9 בנובמבר 1958. לפי ההצעה ייפתה הממשלה את כוחם של ראש הממשלה ושר החינוך והתרבות למנות ועד מכין להקמת "בית ועד" (אקדמיה) למדעי הרוח והטבע, שישבו בו אנשי המדע הדגולים במדינה. ב־17 בדצמבר 1958 פנה דוד בן־גוריון אל אנשי המדע והרוח שהוועדה המליצה עליהם והזמינם לשמש חברים בוועדה המכינה להקמת האקדמיה.

אלה חברי הוועדה המכינה:

שאול אדלר, פרנץ אולנדורף, אפרים א' אורבך, יצחק ברנבלום, אריה דבורצקי, בן־ציון דינור, נפתלי ה' טור־סיני, ליאון מאיר, יעקב פולוצקי, ברנרד צונדק, אהרן קציר, נתן רוזן, נתן רוטנשטרייך, יואל רקח, מרכוס רינר, גרשם שלום

חברי כבוד: חנוך אלבק, מרטין בובר, יצחק פ' בער, שמואל ה' ברגמן, משה צ' סגל, יחזקאל קויפמן

מתפקידה של הוועדה המכינה היה לעבד תקנון ל"בית הוועד". ואומנם בישיבתה הראשונה של הוועדה, ב־6 בינואר 1959, נקבעה ועדה להצעת תקנון. הצעת התקנון עובדה בשישה חודשים, וב־12 ביולי 1959 אישרה אותה מליאת הוועדה המכינה. תקנון זה היה "תקנון האקדמיה הלאומית למדעים", והוא אושר בממשלה ב־13 בספטמבר 1959. כך נוסדה האקדמיה למעשה ונתאפשר לה להתחיל בפעילותה. ב־27 בדצמבר 1959 נתכנסה הוועדה המכינה בראשותו של פרופ' מרטין בובר והכריזה על הקמת האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים. חבריה הראשונים היו חברי הוועדה המכינה.

ב־23 בפברואר 1960 התקיימה ישיבתה הראשונה של האספה הכללית של האקדמיה בהשתתפות ראש הממשלה דאז דוד בן־גוריון, והוא ישב בראשה. בישיבה נבחרו פרופ' מרטין בובר לנשיא האקדמיה ופרופ' אהרן קציר לסגן הנשיא.

עיגון מעמדה של האקדמיה הלאומית למדעים בחוק המדינה נעשה לאחר שוועדת השרים לענייני חקיקה הכינה, בשיתוף חברי האקדמיה פרופ' אהרן קציר ופרופ' גרשם שלום, הצעת חוק לאקדמיה. ב־14 ביוני 1961 אישרה הכנסת את "חוק האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים, תשכ"א-1961".

במרס 1962 נתפרסם ברשומות "תקנון האקדמיה הלאומית הישראלית למדעים", לאחר שהאספה הכללית של האקדמיה אישרה אותו.

מטרות האקדמיה ותפקידיה

- 1 לרכז בתוכה כחברים מטובי אישי המדע תושבי ישראל;
- 2 לייעץ לממשלה בסוגיות בעלות חשיבות לאומית בתחום המחקר והתכנון המדעי, לרבות במתן הערכות מצב לאומיות ביוזמת האקדמיה, ולהגיש דוחות וסקירות, וכן לייעץ ולתת מידע למשרדי הממשלה לפי פנייתם;
- 3 לטפח ולקדם פעילות מדעית, לרבות פעילות מדעית בין-תחומית ופעילות מדעית בתחומי דעת חדשים;
- 4 לקיים מגע עם גופים מקבילים בחוץ לארץ;
- 5 לפעול בייצוג המדע הישראלי במוסדות ובכינוסים בין-לאומיים, מתוך תיאום עם מוסדות המדינה;
- 6 לפרסם כתבים שיש בהם כדי לקדם את המדע;
- 7 לעסוק בכל פעילות אחרת שיש בה כדי לשמש את המטרות האמורות.

נושאי תפקידים בעבר ובהווה

נשיאי האקדמיה

(1) פרופ' מרטין בובר ז"ל 1962–1960 (2) פרופ' אהרן קציר ז"ל 1968–1962 (3) פרופ' גרשם שלום ז"ל 1974–1968
(4) פרופ' אריה דבורצקי ז"ל 1980–1974 (5) פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל 1986–1980 (6) פרופ' יהושע יורטנר
1995–1986 (7) פרופ' יעקב זיו 2004–1995 (8) פרופ' מנחם יערי 2010–2004 (9) פרופ' רות ארנון 2015–2010
(10) פרופ' נילי כהן 2021–2015 (11) פרופ' דוד הראל 2021–

סגני נשיא

1993–1986	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	–2021	פרופ' מרגלית פינקלברג
1986–1980	פרופ' יהושע יורטנר	2021–2015	פרופ' דוד הראל
1980–1974	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2015–2010	פרופ' ב"ז קדר
1974–1968	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2010–2004	פרופ' רות ארנון
1968–1962	פרופ' גרשם שלום ז"ל	2004–1995	פרופ' חיים תדמור ז"ל
1962–1960	פרופ' אהרן קציר ז"ל	1995–1994	פרופ' מנחם יערי

יושבי ראש החטיבה למדעי הרוח

1986–1983	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	–2019	פרופ' סרג'ו הרט
1983–1980	פרופ' דן פטינקין ז"ל	2019–2013	פרופ' יוסף קפלן
1980–1974	פרופ' נתן רוטנשטרייך ז"ל	2013–2007	פרופ' יוחנן פרידמן
1974–1969	פרופ' יהושע פראוור ז"ל	2007–2001	פרופ' ב"ז קדר
1969–1963	פרופ' אפרים א' אורבך ז"ל	2001–1995	פרופ' שאול שקד ז"ל
1962–1960	פרופ' גרשם שלום ז"ל	1995–1989	פרופ' יהושע בלאו ז"ל
		1989–1986	פרופ' אהרן ברק

יושבי ראש החטיבה למדעי הטבע

1992–1989	פרופ' יצחק שטיינברג ז"ל	–2019	פרופ' ידין דודאי
1989–1986	פרופ' ישראל דוסטובסקי ז"ל	2019–2013	פרופ' איתמר וילנר
1986–1980	פרופ' שמשון אברהם עמיצור ז"ל	2013–2007	פרופ' רפאל משולם
1980–1974	פרופ' יגאל תלמי	2007–2004	פרופ' אלכסנדר לויצקי
1974–1968	פרופ' ארנסט דוד ברגמן ז"ל	2004–2001	פרופ' דן שכטמן
1968–1963	פרופ' אריה דבורצקי ז"ל	2001–1995	פרופ' רות ארנון
1963–1960	פרופ' יואל רקח ז"ל	1995–1992	פרופ' יעקב זיו